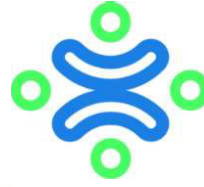

Grad Pirot, Fakultet za Menadžment Zaječar, Univerzitet
Metropolitan Beograd, UO Privredna komora Pirot

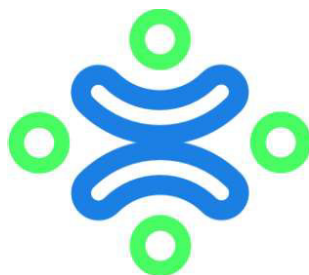
ZBORNIK RADOVA

Međunarodna naučna konferencija

**Regionalni razvoj i
prekogranična saradnja**

Pirot, jul 2018.

**Grad Pirot, Fakultet za Menadžment Zaječar, Univerzitet Metropolitan
Beograd, UO Privredna komora Pirot**

REGIONALNI RAZVOJ I PREKOGRANIČNA SARADNJA

Redaktor:

doc. dr Dragan Kostić

Pirot, jul 2018

**Zbornik radova Međunarodne naučne konferencije
REGIONALNI RAZVOJ I PREKOGRANIČNA SARADNJA**

Organizatori konferencije:

Grad Pirot, Fakultet za menadžment Zaječar, Univerzitet Metropolitan Beograd, UO
Privredna komora Pirot

Izdavač:

UO Privredna komora Pirot

Uredili:

Doc dr Dragan Kostić

Aleksandar Simonović

Vladan Stojanović

Recenzenti:

Akademik Prof. Ninoslav Stojadinović; Prof. Danilo Ž. Markovic; Prof. Jadranka
Đurović Todorović; Prof. Mile Ilic; Prof. Petar Andjelkovic, PhD, Prof. Aristotelis
Naniopoulos; Prof. Milovan Ilić; Prof. Zoran Matevski; Doc. dr Aleksandar Djordjevic; Prof.
Silvana Ilić; Prof. Dalibor Miletić; Doc. dr Dragan Kostic; Mr Goran Stamenović; Prof. Stati
Statev; Prof. Ciprian Sava; Dražen Bogić; Doc. dr Jan Polcyn.

Tehnička obrada: Vladan Stojanović, Aleksandra Madić, Goran Ćirić, Goradana Simonović,
Ivana Mijalković

Štampa:

UO Privredna komora Pirot

ISBN 978-86-900497-0-7

Tiraž: 10

© 2018 Ugovorna Okružna Privredna komora Pirot

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne može biti reprodukovan, čuvan u sistemu za pretraživanje ili prenositi u bilo kom obliku ili na bilo koji način, bez prethodne pismene dozvole izdavača.

PREDGOVOR

Zbornik radova koji je pred čitaocem sadrži 48 radova radova koji su posvećeni raznorodnosti problemsko tematskih celina o regionalnom razvoju i prekograničnoj saradnji. Ovom konferencijom, koja je održana 2. decembra 2017. godine, sa temom *Regionalini razvoj i prekogranična saradnja* Piroto, grad na jugoistoku zemlje Srbije gde odvajkada žive vredni (pomalo štedljivi) domaćini, na vekovnom "drumu" kojim su hodili ljudi dobronamerni ali i oni koji to nisu, vojske koje su dolazile ali i ponizno odlazile, sebe upisuje u red gradova koji teže i ka naučnom uzletu.

Tema je, sudeći po velikom broju prijavljenih radova, iako je reč o prvoj konferenciji, naravno sa namerom da postane tradicionalna i dugo traje, iz zemlje ali i iz 8 zemalja iz inostranstava izazvala veliku pažnju svih generacija naučnih radnika, počev od doajena nauke do istraživača saradnika. Raznovrsnost pristupa i profesionalnih orijentacija autora, koja je dobrodošla, daje nadu da će ova tema koja ima izuzetan značaj za razvoj svakog društva, biti rasvetljena na adekvatan način. S razložnim uverenjem očekujemo da naučna saznanja i plodotvorna razmena mišljenja doprinesu ne samo teorijskom rasvetljavanju problema, već da budu od koristi kako akademskoj zajednici tako i društvenim akterima.

Zahvaljujemo se svima koji uzimaju učešće u radu naučne konferencije, na poslatim radovima, očekujemo kvalitetna izlaganja i naravno svima želimo dobrodošlicu u gradu na Nišavi.

U Pirotu,

Uređivački odbor

juna 2018.

P. A. i D. K.

SADRŽAJ

1.	Dragan Ž. Djurdjević, Miroslav D. Stevanović NATIONAL SECURITY ASPECTS OF LOCAL DEVELOPMENT	11
2.	Dejan Riznić, Danijela Durkalić, Tijana Riznić REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT IN REPUBLIC OF SERBIA: IMPLICATIONS FOR THE FUTURE	19
3.	Dragan Č. Kostić, Vladan S. Vasić ALATI LOKALNOG EKONOMSKOG RAZVOJA U FUNKCIJI NOVE INDUSTIJALIZACIJE LOKALNIH SAMOUPRAVA	31
4.	Zoran Matevski, Dushka Matevska EDUCATION AS A FACTOR IN STRENGTHENING SOCIAL COHESION IN R. MACEDONIA	51
5.	Irena Đalić PREDUZETNIŠTVO KAO POKRETAČ PRIVREDNOG RAZVOJA REPUBLIKE SRPSKE	59
6.	Urška Fric E-SIMBIOZA – COLLABORATIVE E-PLATFORM FOR PUBLIC, ECONOMIC AND NON-PROFIT STAKEHOLDERS IN SLOVENIA	67
7.	Ljubinka Radosavljević, Grdović Tomislav BRŽE INOVACIJE, VEĆA KONKURENTNOST	77
8.	Biljana Ilić KVALITET ŽIVOTA KAO DRUŠTVENA KOMPONENTA ODRŽIVOG RAZVOJA SRBIJE	85
9.	Silvana Ilić, Milica Paunović FINANSIRANJE JEDINICA LOKALNIH SAMOUPRAVA U CILJU USPEŠNOG FUNKCIONISANJA	97
10.	Miroslav Milutinović, Andon Kostadinović ULAZAK SRBIJE U EVROPSKU UNIJU JEDAN OD NAJVAŽNIJIH PRIORITETA PRIVREDNOG RAZVOJA	109
11.	Dragan Penezić IZGRADNJA EFIKASNOG SISTEMA ZAŠTITE KONKURENCIJE U SRBIJI	117
12.	Dragan Penezić KONCEPT POSLOVANJA KROZ RAZVOJ PARTNERSTVA JAVNOG I PRIVATNOG SEKTORA	129
13.	Mladjan Maksimovic, Cipriana Sava, Darjan Karabasevic RESOURCES AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM OF STARA PLANINA MOUNTAIN	141

14.	Sanela Arsić	151
	<u>APSENTIZAM I FLUKTUACIJA ZAPOSLENIH U ISTOČNOJ SRBIJI</u>	
15.	Đurica Nikolić	159
	<u>CARINSKA SLUŽBA U FUNKCIJI REGIONALNOG RAZVOJA I PREKOGRANIČNE SARADNJE</u>	
16.	Radica Nedeljković	171
	<u>DOMAĆE, A SVETSKO – BREND OVI KAO RAZVOJNA ŠANS A POGRANIČNIH OPŠTINA</u>	
17.	Nebojša Stojković, Sanja Radonjić	179
	<u>PROIZVODNJA ORGANSKE HRANE KAO FAKTOR RAZVOJA PIROTSKOG OKRUGA</u>	
18.	Sanela Arsić, Ivan Svrkota	189
	<u>ULOGA ZAPOSLENIH I MENADŽERA KOD SPROVOĐENJA REINŽENJERINGA U POSLOVNOM OKRUŽENJU</u>	
19.	Dejan Riznić, Ana Dukić	201
	<u>STRATEGIC PARTNERSHIPS AS A FORM OF INTERNATIONAL COOPERATION</u>	
20.	Katarina Zakić, Meixing Sun	213
	<u>KINESKI REGIONALNI MODEL RAZVOJA - STRATEŠKE LEKCIJE</u>	
21.	Petar Anđelković	227
	<u>REGIONALIZACIJA I (ILI) BEOGRADIZACIJA SRBIJE</u>	
22.	Nemanja Anđelković, Marko Stanojević	239
	<u>OBRAZOVNI KAPITAL ŠANS A ZA RAZVOJ POGRAČNIH REGIONA</u>	
23.	Jadranka Đurović-Todorović, Marina Đorđević	249
	<u>UBLAŽAVANJE REGIONALNIH NEJEDNAKOSTI PRIMENOM PORESKIH OLAKŠICA I OSLOBOĐENJA U SISTEMU OPOREZIVANJA DOBITI U REPUBLICI SRBIJI</u>	
24.	Teodora Simonović, Igor Mladenović	263
	<u>ZNAČAJ AKCIONARSKOG DRUŠTVA ZA UPRAVLJANJE SLOBODNOM ZONOM "PIROT" ZA NIVO ISPLAĆENIH NETO ZARADA U PIROTSKOM OKRUGU</u>	
25.	Aristotelis Naniopoulos, Julia Tapali	273
	<u>CREATING A CULTURAL DIPOLE IN THE CITIES OF SERRES (GR) AND PETRICH (BL) IN THE FRAME OF INTERREG REGIONAL COOPERATION</u>	
26.	Radomir D. Đorđević	285
	<u>DRUŠTVENO-KULTURNI ZNAČAJ REGIONALNO-GLOBALNOG RAZVOJA I PREKOGRANIČNE SARADNJE</u>	
27.	Небојша Ранђеловић	295
	<u>РЕГИОНАЛНИ РАЗВОЈ И ПРЕКОГРАНИЧНА САРАДЊА У ПРОГРАМУ ДРАГОЉУБА ЈОВАНОВИЋА И ЗЕМЉОРАДНИЧКОГ ПОКРЕТА</u>	

28.	Dejan Bogdanović, Sanela Arsić	
	<u>PRIORITIZATION OF THE PROJECTS IN ORDER TO ADVANCE TOURISM IN BOR MUNICIPALITY</u>	305
29.	Sanela Arsić, Anđelka Stojanović	
	<u>ULOGA I ZNAČAJ KORPORATIVNE DRUŠTVENE ODGOVORNOSTI U SAVREMENOM POSLOVANJU ORGANIZACIJA U SRBIJI</u>	317
30.	Gabrijela Popović, Sanja Stojanović	
	<u>VIŠEKRITERIJUMSKA ANALIZA PROJEKATA USMERENIH NA UNAPREĐENJE SMEŠTAJNIH KAPACITETA NA STAROJ PLANINI</u>	329
31.	Dalibor Miletić, Krunislav Sovtić	
	<u>SIROMAŠTVO KAO NACIONALNI I REGIONALNI PROBLEM REPUBLIKE SRBIJE</u>	339
32.	Goran Stamenović, Dejan Rančić	
	<u>PRIMENA SAVREMENIH INFORMACIONIH TEHNOLOGIJA U CILJU PROMOCIJE TURIZMA I OČUVANJA KULTURNOG NASLEĐA</u>	351
33.	Yoanna Ivanova	
	<u>PROSPECTS IN THE PRODUCTION AND MARKETING OF ORGANIC PRODUCTS IN SOUTHEAST EUROPE</u>	361
34.	Boyko Doychinov	
	<u>THE ROLE OF REGIONAL CLUSTER APPROACH IN THE SUPPORT OF SME - S IN SUSTAINABLE FOOD VALUE CHAINS AND MARKET STRUCTURES (BULGARIAN CASE)</u>	371
35.	Vesna Janković-Milić, Jelena Stanković	
	<u>MIGRATION, LABOR MARKET AND ECONOMIC DEVELOPMENT: ANALYSIS OF THE REGION OF SOUTH AND EASTERN SERBIA INDICATORS</u>	381
36.	Dušan Cvetanović, Slobodan Cvetanović, Dražen Bogić	
	<u>RASTUĆI ZNAČAJ KONCEPTA REGIONALNIH INOVACIONIH SISTEMA ZA EKONOMSKI I DRUŠTVENI RAZVOJ</u>	391
37.	Milena Trgovčević Prokić	
	<u>JAVNOBELEŽNIČKA DELATNOST KAO DOPRINOS REGIONALNOM RAZVOJU</u>	399
38.	Andon Kostadinović	
	<u>OBRAZOVNA (NE)JEDNAKOST I RAZVOJ POGRANIČNIH REGIONA</u>	411
39.	Tatjana Panić Živković, Goran Milenković	
	<u>UPRAVLJANJE PROMENAMA KAO SREDSTVO ZA POSTIZANJE MAKSIMALNOG EFEKTA PROJEKTA</u>	419
40.	Carmen Adina Pastiu, Ranka Mitrovic	
	<u>REENGINEERING THE ORGANIZATION OF INTERNAL AUDIT IN MODERN ORGANIZATIONS</u>	427

41.	Ljubica Nikolić, Aleksandar Mojašević	437
	<u>FINANSIRANJE INVESTICIJA EMISIJOM OBVEZNICA</u>	
42.	Georgi Biserov Nikolov, Nikolay Ivanov Tsonkov	449
	<u>IMPROVEMENT OF EUROPEAN POLICIES FOR ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS</u>	
43.	Сара Митић	457
	<u>ДРАГОЉУБ ЈОВАНОВИЋ И СЕЉАЧКЕ ЗАДРУГЕ</u>	
44.	Mile Ilić, Nenad Hafner	465
	<u>INSTITUCIONALNI OKVIR ODRŽIVOG RURALNOG RAZVOJA SA OSVRTOM NA LOKALNU ZAJEDNICU</u>	
45.	Dobriša Sudimac Mratinkovic, Biljana Stankovic	475
	<u>REGIONAL DEVELOPMENT AS A ROADMAP TO SUCCESSFUL CROSS BORDER PROJECTS</u>	
46.	Aleksandar Đorđević, Natalija Bogdanović	487
	<u>POLOŽAJ PIROTSKOG KRAJA POSLE OSLOBODILAČKIH RATOVA 1877-1878. GODINE</u>	
47.	Evangelos Genitsaris, Aristotelis Naniopoulos	495
	<u>TOWARDS DESIGNING AND CREATING A MULTIMODAL DEVELOPMENT CENTRE IN THESSALONIKI, IN A CHALLENGING ERA FOR THE GREEK FREIGHT TRANSPORT INDUSTRY</u>	

POLOŽAJ PIROTSKOG KRAJA POSLE OSLOBODILAČKIH RATOVA 1877-1878. GODINE

Doc. dr Aleksandar Đorđević*

Natalija Bogdanović*

Apstrakt: U radu autori analiziraju međunarodnopravni aspekt položaja novooslobođenih krajeva Srbije, sa posebnim osvrtom na položaj Pirota i okoline. Srpska vojska je, uz pomoć Rusije, oslobodila značajne teritorije jugostočne Srbije koje su do tih ratova pripadale Turskoj. Kneževina Srbija polagala je legalno i legitimno pravo na ratom izboreno teritorijalno proširenje. Međunarodni odnosi toga doba bili su veoma složeni. Sanstefanskim ugovorom o miru, Rusija je pokušala da stvori Veliku Bugarsku. Po tom sporazumu, Pirot je ulazio u sastav ove države. Interesi zapadnih sila bili su potpuno suprotni ruskim. Na insistiranje Austrougarske, Nemačke i posebno Engleske, izvršena je revizija Sanstefanskog ugovora. Berlinski kongres 1878. godine doneo je Srbiji nezavisnost i veliki deo vojno oslobođenih teritorija. Srpska diplomatija na čelu sa knezom Milanom i Jovanom Ristićem obezbedio je ulazak Pirota i drugih krajeva u sastav Kneževine Srbije.

Ključne reči: Kneževina Srbija, Sanstefanski ugovor o miru, Berlinski kongres, Pirot, Velika Bugarska

1. Pirot i pirotski kraj pre srpsko-turskih ratova

Osećanja i želje stanovnika Pirota o pripadnosti srpskom nacionalnom korpusu sežu duboko u prošlost, mnogo decenija pre oslobodilačkih srpsko-turskih ratova. Srednjovekovni Pirot sa okolinom bio je u sastavu srpske države još od vremena Stefana Dečanskog, a zahvaljujući ktitorskoj delatnosti srpske vlastele, mnogobrojni manastiri i crkve Srpske pravoslavne crkve očuvali su srpsko ime, običaje i svest o srpskom poreklu kod većinskog stanovništva Pirota i okoline.

U vreme obnavljanja Srbije u novijem periodu, tokom Prvog srpskog ustanka, postoje podaci da je vožd Karađorđe Petrović postavljao određena lica za vojvode i u onim

* Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Republika Srbija, djole@prafak.ni.ac.rs

* Student Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu, Republika Srbija, natalija.n.bogdanovic@gmail.com

krajevima koji nisu ulazili u sastav novostvorene ustaničke države. To se posebno odnosilo na Piroć, Leskovac, Prokuplje i Vučitrn. Dvojica pirotskih vojvoda, izvesni Mita i Marinko, pominju se u spisima iz 1812. i 1813. godine. Oni su od vođda lično dobili naredbu da regrutuju vojno sposobne i nacionalno svesne Piroćance i šalju ih kao ustanike srpskoj vojsci koja je vodila rat sa turskim trupama. Postoje čak i pisani dokazi da ih je vođd Karađorđe pozvao na odgovornost, budući da su se 1812. godine oglušili o njegovu zapovest da napadaju Turke u svom kraju (Kostić: 1973, 20-21). Za vreme vladavine kneza Miloša Obrenovića, dvadesetih i tridesetih godina XIX veka, mnogi seljaci koji nisu hteli da trpe turski zulum prelazili su na teritoriju samoupravne Kneževine Srbije. Godine 1836. došlo je do velikih previranja u pirotskom kraju zbog surove politike turske uprave prema srpskom stanovništvu. Poznato je i da je srpski knez Mihailo 1840. godine boravio u Piroću u kući izvesnog Hadži-Neše, koji se istakao u ranijim pobunama protiv turske vlasti (Kostić: 1973, 24-25).

U vremenima neposredno pred početak oslobodilačkih srpsko-turskih ratova, (1875. godine) u Piroću je boravio veliki vezir Turske, a grad je posle njegove posete postao mutasarifluk (okružni grad). Za mutasarifa (upravnika grada) postavljen je Bugarin Jordan-Paša, inače Jordan Bakalov iz grada Elene. U tom periodu mnoga lica bugarske nacionalnosti postavljena su za činovnike turske uprave i tada je otpočeo nasilan proces bugarizacije pirotskog stanovništava kroz osnivanje škola na bugarskom jeziku, kao i preuzimanje crkava i manastira. Iste godine počeo takozvani Hercegovački ustanak kojim je pokrenuto rešavanje Istočnog pitanja, a Srbija je već sledeće godine objavila rat Turskoj. Predstavnici srpske vojske i države postigli su sporazum sa Milošem Milojevićem i Arndelom Trnskim, poznatim srpskim prvacima iz ovih krajeva o organizaciji oslobodilačke borbe teritorija oko Niša, Piroća, Breznika i Vranja i njihovog prisjedinjenja Kneževini Srbiji. Tokom prvog rata sa Turcima, na obroncima Stare Planine, dobrovoljačke i hajdučke čete predvodio je Šop Ilija Marković, zvani Baja Ilija. Srpsko stanovništvo ove oblasti u velikom broju priključilo se ovim ratnim operacijama (Petrović: 1996, 49-50).

2. Srpsko-turski ratovi 1876-1878. godine

Prve pobune u Bosni i Hercegovini otpočele su 1874. godine, a 1875. godine izbio je veliki ustanak u Hercegovini, poznat pod nazivom "Nevesinjska puška".¹ Ustanak je kneza

¹ Ovim hercegovačkim ustankom iz 1875. godine, otpočela je međunarodna evropska kriza u istoriografiji poznata pod nazivom Velika istočna kriza. Njome je rešavano Istočno pitanje, proces političke razgradnje Otomanskog carstva i njegove podele među balkanskim hrišćanskim novostvorenim državama. Posebnu ulogu u ovom procesu igrale su Austrougarska i Rusija, koje su podelile uticajne sfere na Balkanu. Engleska i Nemačka takođe su imale svoje interese u rešavanju Istočnog pitanja. Nedovoljno dobro rešeno pitanje podele evropskog dela Turske u ogromnoj meri uticalo je na izbijanje balkanskih ratova 1912. i 1913. godine, koji su prethodili Velikom ratu (1914-1918). Čitav ovaj proces doveo je ne samo do prestanka postojanja Trojecarskog saveza, već i do nestanka četiri velika feudalna carstva – Austrougarske, Rusije, Nemačke i Turske, a nerešene protivrečnosti i različiti interesi velikih sila doveli su kasnije i do izbijanja Drugog svetskog rata. Višedecenijski sukobi različitih državnih i nacionalnih interesa koji gotovo da nisu nikad ni prestajali u izvesnoj meri odslikavaju se i danas na prostoru Balkanskog poluostrva, dok su njihovi glavni pokretači i zastupnici ostali isti.

Položaj pirotskog kraja posle oslobodilačkih ratova 1877-1878. godine

Milana zatekao u Beču, a austrougarski ministar spoljnih poslova Đula Andrašić srpskog kneza uveravao je da će ovaj ustanak imati samo lokalni karakter i da Trojecarski savez neće dozvoliti njegovo širenje. Knez Milan se posle toga čak i verio Natalijom Petrovom Keško, ubeđen da do rata neće doći. Kada je iz Beča došao u Beograd, shvatio je u kakvoj je zabludi. Na Savskoj stanici dočekala ga je i jedna dobrovoljačka četa u punoj ratnoj opremi i klicala srpskom vladaru i oslobodilačkom ratu protiv Turaka. (Jovanović: 1990, 231-232)

Posle izvesnih političkih sukoba između kneza Milana, Jovana Ristića, liberala i konzervativaca, kao i spoljnopolitičkih faktora (ruskih i austrougarskih), postignuta je opšta saglasnost u Srbiji za rat protiv Turaka. Prvi rat (1876) vođen je gotovo samostalno, uz podršku neslužbenih ruskih panslovenskih krugova, dok je drugi rat (1877-1878) vođen uz podršku službene Rusije, u okviru rusko-turskog rata. Krajnji rezultat bila je dugo očekivana srpska nezavisnost, koja je svoju konačnu formalnu međunarodnopravnu potvrdu dobila na Berlinskom kongresu jula 1878. godine.

Prvi srpsko-turski rat koji je Srbija vodila samostalno protiv Turske, pokazao je mnoge slabosti Kneževine. Rat je bio i diplomatski nepripremljen. Srbija je imala podršku samo određenih panlavističkih krugova u Rusiji.² Srpska narodna vojska pokazala je mnogo nedostataka. Rat je otpočeo juna, a završen je padom Đunisa oktobra 1876. godine porazom srpske vojske. (Mišić: 1969). U decembru iste godine sazvana je Carigradska konferencija. Nije postojala opšta saglasnost oko načina rešavanja balkanskog sukoba, ali je postignut načelni dogovor da Srbija i Crna Gora moraju zadržati autonomiju, a da Bosna i Hercegovina i Bugarska moraju dobiti neki vid autonomije pod patronatom velikih sila. Jovan Ristić tvrdio je da "Srbija nije potpuno uspeła, ali nije ni pretrpela poraz" (Ristić: 1896).

Drugi srpsko-turski rat vođen je u okviru rusko-turskog rata. Rusija je potpisala sa Austrougarskom Tajnu budimpeštansku konvenciju još januara 1877. godine, o podeli sfera uticaja na Balkanu. Iza toga potpisan je i Londonski protokol u martu iste godine, koji je sadržao preteću notu Turskoj u slučaju neprihvatanja mira sa Srbijom i Crnom Gorom i reformi u Bosni i Hercegovini. Rusija je izvršila dobru diplomatsku pripremu za rat koji je ubrzo i otpočela. Srbija je ušla u taj rat posle pada Plevne decembra 1877. i oslobodila značajne teritorije nastanjene srpskim stanovništvom. Budući da je dobijala oprečne zahteve iz Rusije za ulazak u rat, Srbija je u sukob ušla relativno kasno, čime je sebe u izvesnoj meri dovela u podređen položaj prilikom utvrđivanja budućih granica. (Randelović: 2012, 280-282).

Srpsko-turski ratovi koji su vođeni 1876-1878. godine doneli su, dakle, Kneževini Srbiji i međunarodno priznatu nezavisnost i teritorijalno proširenje. Krajevi koji su posle tih ratova na Berlinskom kongresu pripali srpskoj državi u istorijskoj i pravnoistorijskoj

² U Srbiju je maja 1876. stigao i general Černjajev, izaslanik "Slovenskih komiteta". On je dobio srpsko državljanstvo i postavljen je za generala srpske vojske. Imao je značajno ratno iskustvo, a proslavio se osvajanjem Taškenta. Uživao je veliki ugled u Rusiji, a upoređivan je i sa Garibaldijem. Černjajev je dolaskom u Srbiju imao želju da Rusiju pokrene na rat. Slavenofilski krugovi su smatrali da će buđenjem javnog mnjenja na Balkanu među bratskim narodima, uspeti da pokrene Rusiju na rat protiv Turaka. (Jovanović: 1990, 291-292).

literaturi dobili su naziv "novi krajevi" (novooslobođeni, prisajedinjeni, oslobođeni, novopripojeni). Veća i središna mesta novooslobođenih krajeva bila su Niš, Pirot, Prokuplje, Kuršumlja, Leskovac i Vranje. Teritorijalno proširenje iznosilo je oko 10.000 kilometara kvadratnih, dok je povećanje stanovništva bilo blizu 300.000 ljudi. (Stojičić: 1975, 7).

3. Diplomatska borba za ulazak pirotskog kraja u Kneževinu Srbiju

Ulazak novooslobođenih krajeva u sastav Srbije naišao je na velike teškoće. Teritorija koju je srpska vojska oslobodila razlikovala se od teritorijalnog proširenja koje je Kneževina Srbija dobila pregovorima i na međunarodnim konferencijama. Međunarodni pregovori velikih sila koji su se vodili tokom 1878. godine zavisili su od različitih uslova – od njihovih interesa, trenutnog stanja na terenu i od diplomatske veštine. Granice novostvorenih država i vazalnih tvorevina bitno su se razlikovale u zavisnosti od toga koja je sila diktirala uslove. Tekstovi Sanstefanskog ugovora i Berlinskog kongresa potvrđuju to, a posebno kada su u pitanju granice Srbije, Bugarske i Turske.

Preliminarni (Sanstefanski) rusko-turski mir zaključen je 3. marta 1878. godine. Po njegovom tekstu, Srbiji je priznata nezavisnost, ali ne u granicama koje je kontrolisala srpska vojska. U članu 3. ovog sporazuma određena je granica Srbije koja nije obuhvatala ni Pirot ni Vranje. Srbija je dobila izvesnu teritorijalnu kompenzaciju prema Novom Pazaru, ali ne i sam grad. Sanstefanskim ugovorom, stvorena je vazalna Kneževina Bugarska koja je (po tekstu člana 6.) obuhvatala ogromne teritorije jugoistočne Srbije, današnje Makedonije sve do Ohridskog jezera i albanskih planina, pa čak i delove Stare Srbije. (Stojković: 1998, 77-78).

Knez Milan preduzeo je pravi državnički potez kada je odredio ministra spoljnih poslova Jovana Ristića da zastupa interese Srbije na Berlinskom kongresu. Učesnice Kongresa nisu dozvolile Ristiću da im se obrati, ali je on juna 1878. godine predao svoj Memoar. U njemu je istakao značaj rešavanja srpskog pitanja u okviru Istočne krize i predložio da u sastav Srbije uđe i Kosovski vilajet i Niški sandžak. Južna granica bi tako obuhvatala i staru srpsku prestonicu Skoplje, a istočna Trn, Pirot i Vidin. Srpski ministar spoljnih poslova je na taj način u pisanoj formi formulisao krajnje teritorijalne pretenzije srpske vlade posle sticanja nezavisnosti. (Stojković: 1998, 109-112).

Na tajnoj sednici Narodne skupštine Kneževine Srbije posvećene Berlinskom ugovoru 13. jula 1878. godine, ministar spoljnih poslova Jovan Ristić je u svom govoru detaljno opisao tok pregovora u San Stefanu i sudbinu novooslobođenih srpskih krajeva koje je u tom trenutku kontrolisala srpska vojska. On je istakao činjenicu o tajnosti vođenja tih pregovora između Rusije i Turske, ali je otkrio da je Srbija imala svoga zastupnika pri glavnoj ruskoj komandi tokom celog rusko-turskog rata, pukovnika Đorđa Katardžiju. Granice proširenja Srbije dosezale su do Novog Pazara, preko Vučitrna i Goljaka u Staroj Srbiji, zatim južno od Leskovca, pa uz Moravu starom granicom, dok je Niš trebalo da pripadne Bugarskoj. Vranje, Pirot i Trn takođe nisu bili obuhvaćeni srpskim granicama. Tada je, po rečima ministra spoljnih poslova, knez Milan poslao u glavni ruski stan pukovnika Lešjanina kod velikog kneza Nikole i generala Ignjatijeva, a o molbi da Niš ostane u Srbiji bio je i hitno obavešten knežev izaslanik u Petrogradu, Milosav Protić.

Položaj pirotskog kraja posle oslobodilačkih ratova 1877-1878. godine

Zahvaljujući pravovremenoj i odlučnoj reakciji srpske diplomatije, Niš je ostao u granicama Srbije, a dodatnim naporima, granica prema Bugarskoj bila je određena istočno od Bele Palanke, tako da je i ova varoš pripala Srbiji. (Stojičić, Randelović: 1998, 152-153).

Srpska vlada nikako nije mogla biti zadovoljna Sanstefanskim mirom. Srpska vojska oslobodila je Pirota, Niš, Vranje i ušla duboko u teritoriju pod suverenitetom Turske, oslobađajući i jedan deo Stare Srbije. Najveći dobitnik ovog mira trebalo je da bude Rusija. Srbija, Crna Gora i Rumunija dobile su nezavisnost, ali ne u očekivanim granicama. Najveća ratna tekovina Rusije po Sanstefanskom ugovoru bilo je stvaranje Velike Bugarske, kao autonomne vazalne kneževine formalno u sastavu Turske. Turska, po tom sporazumu, ne bi mogla da ima vojne jedinice u Bugarskoj, a čitav nadzor nad autonomnom bugarskom kneževinom pripao bi ruskom carskom komesaru. Bugarska je, po geostrateškoj poziciji, trebalo da predstavlja rusku vojnu krajinu i korak ka osvajanju Carigrada i rusku kontrolu jugoistočne Evrope. (Randelović: 2012, 285-286).

Veliki problem za srpske nacionalne i geostrateške interese predstavljala je činjenica da je srpsko stanovništvo Pirota, Trna i Vranja ostalo izvan granica novoformirane srpske države. Srećom po interese Srbije, stvaranje Velike Bugarske po Sanstefanskom ugovoru bilo je direktno suprotstavljeno interesima svih zapadnih sila, naročito Engleske, a i svih ostalih novoobrazovanih balkanskih država. Evropski mir bio je ugrožen. Sazivanje jednog novog međunarodnog kongresa bilo je neophodno da bi se izbegao rat većih razmera. Berlinski kongres je sazvan s ciljem revizije Sanstefanskog ugovora. Teritorijalna pitanja bitna za Srbiju odnosila su se na razgraničenje sa Turskom i sa novostvorenom kneževinom Bugarskom. Srpska vlada zauzimala se da teritorija celog bivšeg Niškog sandžaka sa svim svojim kazama (niška, prokupljanska, kuršumlijska, leskovačka, vranjska, pirotka i trnska), koje je oslobodila srpska vojska, ostane u Kneževini Srbiji. (Istorija Niša 2:1984, 9).

4. Stanovništvo pirotskog kraja u vojnim i diplomatskim borbama za prisjedinjenje

Među narodnim prvacima koji su se borili za očuvanje srpske nacionalne svesti u borbama za oslobođenje pirotskog kraja i njegovo priključivanje Kneževini Srbiji posebno se istakao Arandjel Stanojević Trnski. Značajne istorijske činjenice o njegovoj delatnosti sačuvao je njegov sin, Fotije Stanojević, u svom spisu *Pirot i pirotske prilike*. Treći deo tog rukopisa, *Narodna buna u Šopluku 1877/1878*, dragoceno je svedočanstvo o oslobodilačkom pokretu pirotskih dobrovoljaca u okviru srpsko-turskih ratova. Arandjel Stanojević je, po tim podacima, tokom 1876. godine uveliko pripremao ustanak protiv turske vlasti i prisjedinjenje jugoistočnih krajeva Srbiji. Predvodio je lično ustaničku vojsku u bici kod Ćustendila 1877. godine. Preko Rile, Breznika, Caribroda, Vrapče i Sukova on se iste godine spustio u pirotsko polje i kod sela Sopota dočeka komandanta srpske vojske pukovnika Đuru Horvatića. Teritorija čitavog pirotskog okruga do Niša, Znepolja (rodno mesto Arandjela Stanojevića), sve do Ćustendila, Samokova i rilskog manastira bila je vojno oslobođena i faktički prisajedinjena Kneževini Srbiji. (Stanojević: 1996, 38-39). Posle Sanstefanskog mirovnog sporazuma između Rusije i Turske i nakon Berlinskog kongresa, Znepolje i Trn pripali su ipak vazalnoj Kneževini Bugarskoj. Razočaran zbog te činjenice, Arandjel Stanojević se sa porodicom iselio iz Trna i trajno nastanio u Pirotu.

Problem utvrđivanja jugoistočne granice Srbije bio je veoma težak i bolan proces. Na Komisiji se govorilo da u Pirotu i Trnu žive isključivo Bugari. U pismu Jovana Ristića grofu Šuvalovu, predlagalo se da se narod Trna i Pirota na glasanju izjasni kojem narodu pripada. Srbija bi bila spremna da se potčini rezultatima tog narodnog izjašnjavanja, a predlagala je ovu meru budući da je znala da je raspoloženje ovog stanovništva u velikoj većini srpsko i naklonjeno Srbiji. Dalje u pisanom obraćanju ruskom diplomati, srpski ministar spoljnih poslova biranim rečima opisuje "iznenađenje koje bi osetili svi Srbi kada bi čuli, da je samo od Rusije zavisilo, da im osigura izvesne koristi, ali da su im ih njeni punomoćnici odrekli, dok su naprotiv predstavnici sviju drugih sila bili skloni, da im ih dadu." Ristić dodaje i još da bi takvo držanje Rusije "bilo pogreška, koja bi ostala istorijska". On ističe još da Srbija samo potražuje svoje pravo, osnovano na srpskoj narodnosti velike većine rečenog stanovništva i na krvi, koju je prolila u ovim krajevima". U daljem toku rada političke komisije Kongresa odlučeno je da Caribrod ostavi Bugarskoj, a da Pirot i Trn pripadnu Srbiji. Međutim, zbog insistiranja engleskog poslanika da se jedan grad na rusko-turskoj granici oduzme Rusiji i vrati Turskoj, pronađeno je kompromisno rešenje i za srpsko-bugarsku granicu. Pirot i jedan deo trnskog sreza je tako pripao Srbiji, a sam Trn Bugarskoj. (Stojičić, Ranđelović: 1998, 160-163).

Posle donošenja ovih sudbonosnih odluka na Berlinskom kongresu, septembra 1878. godine obrazovana je jedna međunarodna komisija čiji je zadatak bio da obeleži granicu između Srbije i Bugarske. Komisija je izašla na teren i obeležila je granicu u oblasti između Pirota i Caribroda, pored sela Željuše i u pravcu između oblasti Sukova, Vranče i Trna. Nezadovoljni narod koji je prisustvovao obeležavanju granice razjurio je silom članove ove međunarodne komisije i povadio granična obeležja. Zabeleženo je i da je pukovnik Horvatović preklinjao Arandela Stanojevića da svojim autoritetom među nezadovoljnim srpskim stanovništvom smiri situaciju, nakon čega je to i učinjeno. (Stanojević: 1996, 40)

5. Zaključak

Većina stanovnika Pirota i okoline u vreme oslobodilačkih ratova protiv Turaka imala je jasno izraženu svest o svojoj nacionalnoj orijentaciji. Koreni tih nacionalnih osećanja mogu se naći još u srednjovekovnom periodu, pa i u mnogobrojnim izvorima u prvoj polovini XIX veka. Posle srpsko-turskih i rusko-turskih ratova, Srbija je stekla nezavisnost, a Bugarska samoupravu. Osim osećanja većine meštana pirotskog kraja, postojala je i racionalna želja većine žitelja ove oblasti da svoj život nastave u nezavisnoj srpskoj državi, a ne u vazalnoj Kneževini Bugarskoj. Interesi velikih sila, posebno Rusije i Austrougarske, stavile su narod pirotskog okruga u veoma nezavidan položaj. Sukobljeni interesi velikih sila posejaće seme mnogih budućih sukoba između srpskog i bugarskog naroda, koji će se od vremena Sanstefanskog sporazuma i Berlinskog kongresa, neprestano boriti za ove oblasti jugoistočne Srbije. Prevagu u borbi za te sporne teritorije doneli su sami žitelji tih krajeva, među kojima treba posebno izdvojiti Arandela Stanojevića Trnskog, koji je istovremeno predstavljao i simbol želje za srpskom nezavisnošću, ali i simbol borbe za jačanje duboko ukorenjenog srpskog nacionalnog elementa u tim oblastima.

LITERATURA

- Istorija Niša II, Od oslobođenja 1878 do 1941*, (1984), Niš: Gradina.
Kostić, K. (1973), *Istorija Pirota*, Pirot: Muzej Ponišavlja Pirot.
- Jovanović, S. (1990) *Vlada Milana Obrenovića, knjiga prva (1868-1878)*, Beograd: SKZ.
- Mišić, Ž. (1969), *Moje uspomene*, Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- Ristić, J. (1896), *Diplomatska istorija Srbije za vreme srpskih ratova za oslobađanje i nezavisnost 1876-1878, knjiga prva*, Beograd.
- Ranđelović, N.(2012), *Srbija i Turska od Pariskog do Berlinskog kongresa*, Beograd: Zavod za udžbenike.
- Stanojević, F. (1996), *Pirot i pirotске prilike*, Pirot: Nip Hemikals.
Stojičić, S. , Ranđelović N. (1998), *Berlinski kongres i srpsko pitanje 1878-1998*, Niš: SKC.
- Stojičić, S.(1975), *Novi krajevi Srbije*, Leskovac: Biblioteka Narodnog muzeja u Leskovcu.
- Stojković, M. (1998), *Balkanski ugovorni odnosi 1876-1996*, Beograd: Službeni list SRJ.
- Petrović, S. (1996), *Istorija Pirota*, Pirot: Nip Hemikals.

**THE POSITION OF THE PIROT AREA AFTER THE LIBERATION WARS OF
1877-1878**

**Aleksandar Đorđević, SJD, Assistant professor at the University of Niš
Faculty of Law**

Natalija Bogdanović, student at the University of Niš Faculty of Law

Abstract: *In this paper the authors analyze the international legal aspect of the newly liberated parts of Serbia, with special emphasis on the position of Pirot and its surroundings. The Serbian army, with Russian assistance liberated significant territories of the South-East Serbia, which had previously belonged to Turkey. The Principality of Serbia had a legitimate and legal right to the territorial expansion won by war. The international relations of that period were very complex. By the San-Stephen peace treaty, Russia attempted to create Great Bulgaria. By that treaty, Pirot was a part of this state. The interests of the western powers were totally opposite to those of the Russians. Upon the insisting of Austro-Hungary, Germany and especially England, the San-Stephen treaty was revised. The Berlin Congress of 1878 brought Serbia independence and a large part of liberated territories. The Serbian diplomacy, led by prince Milan and Jovan Ristić, ensured that Pirot and other areas became parts of Serbia.*

Doc. dr Aleksandar Đorđević, Natalija Bogdanović

Keywords: *Principality of Serbia, San-Stephen peace treaty, Berlin congress, Pirot, Great Bulgaria*